



Notitie gemeente en vierplek (LWK 26-03)

Stuurgroep Lichter op Pad

Generale Synode 17-18 april 2026

1. Aanleiding

1.1 Met het traject Lichter op pad werken we aan een analyse en gedragen oplossingsrichtingen voor een toekomstgerichte kerk met een lichte en wendbare structuur en besturing, zodat er meer dan genoeg energie overblijft om lokaal voluit kerk te zijn en daar te zijn waar Jezus is. Binnen het subonderdeel kerkstructuur wordt specifiek gekeken naar een lichtere invulling van de gelaagdheid van ons kerkmodel met behoud van deze kerkstructuur.

1.2 De synode heeft hierover oriënterend gesproken in haar vergaderingen van april en november 2025. In navolging op het gesprek in de synode is hieronder een uitwerking te vinden van een eenvoudige vorm van gemeente-zijn, hierna ook aangeduid als de 'gemeente in de basisvorm'. Het gaat hier niet om een alternatieve vorm naast de huidige regeling van de gemeente. Het is de bedoeling dat de regeling van de gemeente in de basisvorm de regeling van de gemeente in de huidige vorm vervangt en daarmee de gewone vorm van gemeente-zijn wordt.

Daarnaast wordt kort de aandacht gevestigd op onzelfstandige vormen van gemeente-zijn, hierna aangeduid als een 'gemeenschap' of 'vierplek'.¹ Ook de gemeenschap of vierplek is een manier waarop de Protestantse Kerk lokaal present kan zijn.

1.3 Hierna wordt uiteengezet hoe de gemeente en de vierplek eruitziet. Een logische vervolgstap zou kunnen zijn dat de synode het generale college voor de kerkorde (GCKO) verzoekt zich uit te laten over de wijze waarop dit model in de kerkorde kan worden geregeld. Daarna kan aan de generale synode een uitgewerkt voorstel voor de gemeente in de basisvorm en de gemeenschap worden voorgelegd.

1.4 In paragraaf 2 is de gemeente in de basisvorm en de gemeenschap/vierplek kort uitgewerkt. In paragraaf 3 volgt een toelichting. In paragraaf 4 wordt verder ingegaan op enkele kerkordelijke vragen die kunnen rijzen in de verhouding tot de huidige vorm van gemeente-zijn. Paragraaf 5 bevat ten slotte enkele vragen die aan het GCKO kunnen worden gesteld.

2. De gemeente in de basisvorm en de vierplek

2.1 Een gemeente in de basisvorm heeft ten minste het volgende model:

1. Er is een gemeente. Dat is de rechtspersoon.
2. De gemeente wordt geleid door een kerkenraad van ten minste drie ambtsdragers.

Toelichting: in dit volledig 'kale' model is er dus geen sprake van een diaconie als aparte rechtspersoon. Er is ook geen sprake van een college van kerkrentmeesters (CvK) of een college van diakenen (CvD).

¹ De begrippen 'gemeenschap' of 'vierplek' staan niet vast. Er is ruimte om te kiezen voor een andere, meer passende, term.



2.2 Dit model van de gemeente kan worden uitgebreid. Dat betekent dat naast de gemeente, geleid door een kerkenraad, gebruik kan worden gemaakt van een CvK en/of een CvD.

Daarnaast blijft het mogelijk dat de diaconie een eigen rechtspersoon is. Dat leidt daarmee tot de volgende mogelijkheden:

1. Gemeente + kerkenraad
2. Gemeente + kerkenraad, + optie CvK, + optie CvD
3. Gemeente + kerkenraad + optie CvK, en diaconie + CvD,

Toelichting: de opties 1 en 2 gaan ervan uit dat er één rechtspersoon is, de gemeente. Die wordt altijd geleid door een kerkenraad. Het kan echter in de praktijk wenselijk zijn dat er daarnaast een CvK en/of een CvD actief is. Daar kan de gemeente dan voor kiezen.

Bij optie 3 komen we min of meer uit bij het huidige model van gemeente-zijn. Er is dan sprake van twee rechtspersonen: een gemeente en een diaconie. Het bestuur van een gemeente wordt altijd gevormd door de kerkenraad. Daarbij kan gebruik worden gemaakt van een CvK. Bij een diaconie wordt het bestuur van de diaconie gevormd door het CvD.

2.3 Een kerkenraad, CvK of CvD kan zich laten bijstaan door commissies en werkgroepen. Een toekomstige regeling daarvan kan naar verwachting grotendeels gelijk blijven met de huidige regeling.

2.4 Naast de gemeente is er de gemeenschap of vierplek. De vierplek is een onzelfstandige vorm van gemeente-zijn. Een vierplek is geen eigen rechtspersoon. De vierplek functioneert daarom onder verantwoordelijkheid van een commissie of werkgroep van een gemeente.

2.5 De hiervoor gegeven uitwerking van de gemeente en de gemeenschap of vierplek kan ook worden benaderd vanuit het perspectief van het aantal rechtspersonen dat actief is op lokaal niveau.

1. Geen rechtspersoon: de gemeenschap of vierplek. De vierplek, als onzelfstandige vorm van gemeente-zijn, staat onder leiding van een commissie of werkgroep van een gemeente.
2. Eén rechtspersoon: de gemeente. De gemeente wordt geleid door een kerkenraad. Een CvK of CvD mag, maar is niet verplicht.
3. Twee rechtspersonen: de gemeente én de diaconie. De gemeente wordt geleid door een kerkenraad. De gemeente mag gebruik maken van een CvK, zonder daartoe verplicht te zijn. Een diaconie wordt bestuurd door een CvD.

3. Toelichting op de gemeente in de basisvorm en de vierplek

3.1 De gemeente is een rechtspersoon. Dat is nu zo (ord. 11-4-1) en dat blijft zo. Een gemeente in de basisvorm vervult ten minste haar kerkordelijke taken: eredienst, pastoraat, diaconaat, geestelijke vorming en missionaire inzet (art. IV KO). De kerkorde bevat ook verplichtingen over goed bestuur en het voeren van een financieel gezonde huishouding.

3.2 In de huidige vorm heeft elke gemeente een kerkenraad (ord. 4-6-1). Ook een gemeente in de basisvorm heeft een kerkenraad. Er is op dit punt geen verschil met de huidige vorm van gemeente-zijn. Het voorstel blijft daarmee binnen het presbyteriaal-synodale systeem.

3.3 De kerkenraad van een gemeente in de basisvorm bestaat uit ten minste drie ambtsdragers, naast de predikant. Dat is een afwijking van de huidige regels die een kerkenraad van ten minste zeven ambtsdragers vereisen (ord. 4-6-3). Het aantal van drie ambtsdragers is gekozen omdat dit het minimumaantal is waarbij besluiten kunnen worden genomen (het quorum, zie ord. 4-5-4).²

Een nadere doordenking is nodig op, onder meer, de volgende onderwerpen. Een kleinere kerkenraad betekent dat het zwaartepunt van de uitvoering van de taken van een gemeente meer bij de gemeenteleden komt te liggen. Dat betekent mogelijk ook een grotere inbreng van de gemeente bij bepaalde besluiten van de kerkenraad. Tevens dient potentieel machtsmisbruik in een kleine kerkenraad te worden voorkomen. Denk bijvoorbeeld aan het risico van familierelaties in kleine kerkenraden.³ Daarnaast is de vraag of met een kerkenraad van drie ambtsdragers de eis gehandhaafd kan blijven dat alle ambten in de kerkenraad aanwezig dienen te zijn. Tot slot moet duidelijk zijn wat er gebeurt met een gemeente als een kerkenraad onder het minimumaantal van drie leden zakt.

3.4 Naast de rechtspersoon gemeente kan sprake zijn van een aparte rechtspersoon diaconie, zonder dat op dit punt een verplichting bestaat. Dat is in overeenstemming met het *Beleidskader kerngemeenten*, dat ook de aanwezigheid van een diaconie als aparte rechtspersoon niet verplicht stelt. Het betekent daarmee wel een afwijking van de huidige situatie (ord. 11-4-2).

3.5 Bij een gemeente zonder (rechtspersoon) diaconie is een college van kerkrentmeesters (CvK) en een college van diakenen (CvD) niet verplicht, het mag wel. Indien sprake is van een gemeente en een diaconie (dus twee rechtspersonen) dan is ten minste een kerkenraad en een CvD verplicht (als bestuur van respectievelijk de gemeente en de diaconie). Er kan een CvK worden ingesteld, maar dat hoeft niet. Dat is daarmee een afwijking van de huidige situatie waarin het CvK en het CvD wél verplicht zijn (ord. 11-1-2 en 11-2).

Een nadere doordenking is nodig op, onder meer, de volgende onderwerpen. De wijze waarop diaconale gelden (apart) op de begroting en jaarrekening van de gemeente kunnen worden verwerkt. Verder regelt ord. 11-2-4 nu dat ten minste twee ambtsdragers deel uitmaken van een CvK of CvD. Bij een kleine kerkenraad met drie ambtsdragers zal dat waarschijnlijk niet haalbaar zijn en moet dat wellicht worden gewijzigd in één ambtsdrager per college. Ook de vertegenwoordiging van de gemeente, zoals die nu is geregeld in ord. 11-4, moet uitgewerkt worden vanwege de verschillende opties die er zijn voor de gemeente in de basisvorm (met of zonder diaconie, met of zonder CvK/CvD).

² Ook in het Beleidskader kerngemeenten wordt uitgegaan van ten minste drie ambtsdragers in de kernraad.

³ Dit risico wordt al gesignaleerd in het rapport Lichter ingevuld, p. 17.

3.6 De kerkenraad van een gemeente wordt met de invoering van een gemeente in de basisvorm meer gestimuleerd voor de uitvoering van haar kerkordelijke taken gebruik te maken van commissies en werkgroepen (ord. 4-4-1, 4-8-4 en 4-9). Ook het CvK of het CvD kunnen gebruik maken van commissies.

3.7 Naast de gemeente in de basisvorm krijgt de gemeenschap of vierplek een regeling in de kerkorde. Een gemeenschap of vierplek kan ontstaan als een missionair initiatief van (een) gemeente(s) of indien een bestaande gemeente niet langer meer kan voldoen aan de taken van een gemeente. Beide wegen maken het mogelijk dat de Protestantse Kerk in Nederland lokaal op lichte wijze present is. Een gemeenschap of vierplek is een onzelfstandige vorm van gemeente-zijn waarbij niet voldaan hoeft te worden aan alle taken en verplichtingen van een gemeente. Leden van de Protestantse Kerk in Nederland kunnen hierbij samenkomen in een (eenvoudige) eredienst, en pastorale en diaconale verantwoordelijkheid voor elkaar dragen. De vierplek wordt geleid door een commissie of werkgroep van een kerkenraad van een gemeente. Deze vorm lijkt op hetgeen nu is geregeld voor de huisgemeente (ord. 2-5-12) en de missionaire (wijk)gemeente (ord. 2-5-8).⁴

4. Kerkordelijke regeling van een kerk van meerdere snelheden

4.1 De regeling van een meer eenvoudige vorm van gemeente-zijn kan de vraag oproepen hoe zich dat verhoudt tot de huidige vorm van gemeente-zijn. Op de achtergrond speelt daarbij de vraag dat we op dit moment te maken hebben met een kerk van meerdere snelheden.

4.2 Enerzijds zijn er gemeenten die tot hun eigen tevredenheid functioneren binnen de bestaande kaders. Men is gewend aan de onderverdeling van de ambten en in de taakdifferentiatie tussen kerkenraad enerzijds en de colleges van kerkrentmeesters en diakenen anderzijds. De eigen rechtspersoonlijkheid van de diaconie wordt door velen als een vanzelfsprekendheid beschouwd. Er zijn ook gemeenten met wijkgemeenten, waarin enerzijds de eigen positie van de wijkgemeente en anderzijds het samenwerken in de algemene kerkenraad als een groot goed wordt beschouwd.

4.3 Anderzijds zijn er gemeenten die niet (meer) uit de voeten kunnen met de bestaande kaders. Daarbij valt te denken aan krimpende gemeenten, met een gebrek aan bestuurskracht, maar ook aan nieuwe vormen van gemeente-zijn, waarvoor de huidige kaders te 'zwaar' aanvoelen.

In de praktijk zijn er verschillende mogelijkheden om hieraan tegemoet te komen. Zo kan het BMCV een maatregel in de zin van ord. 4-6-5 treffen en een kerkenraad toestaan om met minder dan de vereiste zeven ambtsdragers verder te gaan.⁵ In het rapport *Lichter ingevuld* is uitgewerkt dat het BMCV als maatregel kan nemen dat een kerkenraad mag optreden voor één of beide colleges.⁶ Daarnaast is er het

⁴ Voor de volledigheid wordt opgemerkt dat de huidige kerkorde ook de mogelijkheid bevat dat een huisgemeente of missionaire wijkgemeente onder de classis valt. Het ligt voor de hand dat die mogelijkheid behouden blijft.

⁵ Zie GR 12-2 voor de omvang van de colleges.

⁶ Rapport *Lichter ingevuld* (januari 2021), p. 17.

Beleidskader kerngemeenten voor kerngemeenten die niet aan alle kerkordelijke vereisten hoeven te voldoen.

4.4 Het voorstel van de gemeente in de basisvorm beoogt ruimte te bieden aan gemeenten die op de huidige voet door willen gaan, én aan gemeenten die behoefte hebben aan een eenvoudiger vorm van gemeente-zijn. Daarnaast beoogt het voorstel onzelfstandige vormen van gemeente-zijn (de gemeenschap of vierplek) te regelen. Het voorstel wil dus handen en voeten geven aan een kerk van meerdere snelheden.

4.5 Voor de gemeenschap of vierplek lijkt de inpassing in de kerkorde geen grote problemen op te leveren. Voor de hand ligt dat de vierplek in ordinantie 2 wordt geregeld (al zou dat ook elders in de ordinanties kunnen). De vraag kan opkomen of die regeling in de plaats komt van de bestaande regeling van de huisgemeente en de missionaire (wijk)gemeente, maar naar verwachting zal die vraag oplosbaar blijken te zijn.

4.6 Voor de inpassing in de kerkorde van een eenvoudige vorm van gemeente-zijn wordt voorgesteld de kerkorde op die manier te wijzigen dat de regeling van de gemeente in de basisvorm de huidige regeling van de gemeente vervangt. De regeling dient daarbij zo te worden vormgegeven dat een gemeente in de huidige vorm verder kan, alsook op een meer eenvoudige manier. Op die manier kan immers recht worden gedaan aan een kerk van meerdere snelheden.

4.7 Het voorstel betekent op een aantal punten een wijziging van de huidige regels omtrent gemeente-zijn. Voorzienbaar zijn de volgende gevolgen voor de wijze waarop de regels in de kerkorde zullen terechtkomen.

4.8 Een eerste gevolg is de introductie van ruimere normen. Een voorbeeld is ord. 4-6-3 dat regelt dat een kerkenraad zeven ambtsdragers (inclusief predikant) telt. Die regel zal worden vervangen door de regel waarbij een kerkenraad bestaat uit drie ambtsdragers (exclusief predikant). Die ruimere norm laat zowel ruimte voor de gemeente in de huidige vorm als in de basisvorm.

4.9 Een tweede gevolg is het invoeren van verschillende opties of modules. Naast een regeling van de 'kale' gemeente in de basisvorm (een gemeente, geleid door een kerkenraad), moeten immers ook opties worden geboden die ruimte bieden voor een CvK en CvD, en een aparte rechtspersoon diaconie. Op die manier kan de gemeente in de basisvorm 'uitgroeien' tot de gemeente zoals die er nu uit ziet.

Er ontstaat in dat geval dus een soort modulair systeem met aan de ene kant de gemeente in de basisvorm en aan de andere kant de huidige vorm van gemeente-zijn, en verschillende tussenvormen die als modules aan de gemeente in de basisvorm worden toegevoegd. Dat vergt een uitwerking in 'kan-bepalingen', bijvoorbeeld: de gemeente *kan* gebruik maken van een college van kerkrentmeesters.

4.10 Een derde gevolg is mogelijk dat de verschillende opties worden uitgewerkt als alternatieve regelingen. De reden is dat de gemeente in de basisvorm en de verschillende opties op elkaar kunnen inwerken.



Een voorbeeld: indien alleen gebruik wordt gemaakt van een kerkenraad (zonder CvK of CvD), dan liggen alle bestuursbevoegdheden bij de kerkenraad. Indien wel gebruik wordt gemaakt van een CvK of CvD, dan worden bepaalde taken toevertrouwd aan dat CvK of CvD (vgl. ord. 11-1-2) en voert de kerkenraad die taken dus in beginsel niet zelf uit. De kerkenraad krijgt dus een andere rol indien ook een CvK en CvD aanwezig zijn.

5. Vragen aan het GCKO

5.1 De uitdaging van de invoering van een gemeente in de basisvorm en de gemeenschap of vierplek zit onder meer in het rekening houden met een kerk van verschillende snelheden en de regeling daarvan in de kerkorde. Geadviseerd wordt daarom dat het moderamen van de generale synode het GCKO verzoekt zich uit te laten over het volgende:

1. Heeft het GCKO inhoudelijke opmerkingen bij het voorstel van de gemeente in de basisvorm en de gemeenschap/vierplek (paragraaf 3)?
2. Heeft het GCKO opmerkingen bij de regeling daarvan in de kerkorde, waarbij recht wordt gedaan aan een kerk met meerdere snelheden (paragraaf 5)?
3. Geeft het voorstel het GCKO aanleiding om andere opmerkingen te maken?

Na het advies van het GCKO is het de bedoeling om te komen tot een eenduidig voorstel dat aan de generale synode kan worden voorgelegd.